

žeg-, žig-, brennen; priméri: íhtěti, namesto: íktěti. Očito je sam priglas kriv, ker stojí v začetki besede, a ne na zlogi „ěti“, da izrekamo: íhtůti, namesto: íhtěti; vídůti, vědůti, pómnnůti, vísůti, plěsnůti, namesto: víděti, věděti, pómnněti itd.; a pisati je po zdanjem oskódnem (pomankljívem) običaji vender le tréba: íhteti, vídeti, védeti, pómneti, víseti, plésneti.

(Dalje prihodnjič.)

Pisma iz Zagreba.

Píše Jos. Starè.

II.

Malo je mest, ki bi se bila zadnja leta tako povzdignila, kakor beli Zagreb, ki je pred desetimi leti imel komaj dvajset tisoč prebivalcev, a denes jih šteje blizu trideset tisoč. To število ni nikogar iznenadilo, kdor je v novejšem času bil v narodnej naši metropoli in je videl, kako kar čez noč povstajajo nova poslopja in se vsako leto odpirajo nove ulice. Toda Zagreb ni le od dné do dné večji, ampak on je tudi čim dalje, tem lepši. Kar se novega zida, vse je tako lepo narejeno, da ugaja tudi ostremu očesu pravega umetnika; a kar je dobrega iz starih časov, to se popravlja in pokriva z novo odejo, da ne zaostája za gizdavimi plodovi sedanje dobe. Bog nas varuj kake nepričakovane nesreče, in za nekoliko let bode ves Zagreb pomlajen in ne bode se več ločilo staro mesto od novega. Pa vsaj se takšno lišpanje tudi spodobi mestu, ki je dandenes bolj nego kdaj poprej središče vesoljnemu hrvatskemu narodu. V Zagrebu biva ban, kraljev namestnik in glavar deželne vlade; v Zagrebu zbirajo se tudi narodni zastopniki, da se posvetujejo o potrebah svojega naroda; ali mnogo imenitneje je to, da so v Zagrebu vsi viri, iz katerih se mej hrvatski narod razliva čim dalje, tem večja omika. Iz Hrvatske in Slavonije, iz Bosne in Hrcegovine, iz Dalmacije in iz slovenskih krajev gleda proti Zagrebu vsak, v čigar prsih bije domoljubno srce. Kar je Francozom Pariz, kar je Čehom Praga, to mora nam prej ali slej biti Zagreb. Ne bodeš mi torej zameril, častiti čitatelj, ako ti po malem razkazujem imenitnosti narodnega našega središča.

Zadnjič sem ti povedal o vspešnem delovanji „Hrvatske Matice“, denes pa ti bom pokazal vir višje duševne omike. Ne bodem te vodil po ozkih in strmih potih, ampak iz znanega Jelačićevega trga pojdeva skozi široko ulico Marije Valerije na prostorni Zrinski trg. To ti je lepo šetališče, podobno ljubljanskej „Zvezdi“, na katerem se v poletnih večerih zbira vsa mlada zagrebška gospoda. Ali tvoje oko bode kmalu obtičalo na krasnih palačah, ki se vrsté okolo trga, in hitro boš stopal od jedne do druge, da si jo ogledaš. V tem prideš na južno stran in kar obstrmiš. Pred toboj stoji poslopje, s kakeršnim se le največja mesta morejo ponašati. V najlepšem tako zvanem „renaissance“-zlogu vzdiguje se sredi vrta na dva poda visoka palača, zidana od belega kamena in oglajenih opek brez ometa. Res, da ne vidiš na njej nobednih podob, niti raznega družega lišpa, s katerim sosednje hiše tvoje oči na se vlečejo, ali stavbene oblike so tako pravilno dovršene in dobrodejne, da se jih človek ne more nagledati, in čim dalje jih gleda, tem bolj mu ugajajo.

Kdo stanuje v tej prelepej palači? utegneš me zavidno vprašati; a jaz ti radostno odgovarjam, da tu ne biva vsakdanj bogatin, kajti to je hram znanosti in umetnosti, to je dom jugoslovenske akademije. Vidiš, dragi čitatelj, to ti je plod, ki je vzrastle iz velikega navdušenja, ki je pred dvajsetimi leti vzkypelo v domoljubnih sreih hrvatskih in slovenskih. Bilo je dne 15. avgusta leta 1861., ko se je na blejskem jezeru prvikrat zbrala lepa množica slovenskih domoljubov, ki so v pričo očaka Triglava obljubili zvestobo narodu ter drug družega vzpodbujali na delo za domovino, katerej je zasijalo solnce boljše prihodnosti. Pokojni doktor Toman je z mladeniško gorečnostjo povzdignil svoj glas in pozival zbrane rojake, naj tudi oni nekoliko pripomorejo, da se v Zagrebu čim preje odpre znanostna akademija, za katero so takrat po vsem Hrvatskem nabirali dobrovoljnih prineskov. Kakor nekdanj, ko so v Clermontu ukrepali križarsko vojno, tako so tedaj na blejskem jezeru zbrani rodoljubi vsi kakor iz jednega grla vzkliknili: „hočemo! hočemo!“ in predno je minulo pol ure, bilo je 1100 gld. darov podpisanih za akademijo v Zagrebu. —

Uže leta 1836. je deželni zbor v Zagrebu sprevidel, da treba učenega društva, ki bode pospeševalo višjo omiko mej hrvatskim narodom, in predložil je vladi dve osnovi za takšno društvo. Ali v odločilnih krogih takrat Hrvatom niso bili prijazni in še le 1847. leta je vlada učeno društvo „v načelu“ potrdila proti temu, da jej sabor

naznači potrebno glavnico za vzdrževanje tacega zavoda. V tem je nastalo burno leto 1848. in 1849., ki nikakor nista bili za mirno delovanje, a ko so se zopet povrnili mirni časi, bilo je marsikaj drugače. Dasi Hrvatje niso pozabili učenega društva, vendar ga za zdaj niso mislili oživeti ter so zato leta 1850. utemeljili „društvo za jugoslavensku povjest i starine“. Tako je ostalo deset let, dokler ni cesarska diploma od 20. oktobra 1860. l. src avstrijskim narodom napolnila z novimi upi. Ko so se bili istega leta hrvatski velikaši zbrali v Zagrebu na posvetovanje, daroval je vladika Strossmajer v banskeji konferenciji dne 10. decembra svojemu narodu petdeset tisoč goldinarjev, prvi prinesek onej glavnici, katero je vlada trinajst let poprej zahtevala, da se more ustrojiti učeno društvo ali akademija. Temu znesku dodal je Strossmajer pozneje še družih dvajset tisoč gld. ter tako vzpodbudil svoje rojake, da so do leta 1866. nabrali dve sto tisoč gold., mej katerimi so všteti tudi darovi iz slovenskih krajev. Izročujé omenjeni dar v banove roke govoril je Strossmajer zlate besede. Rekel je mej drugim, da nobedna stvar ne pospešuje toliko razvoja vsakega naroda, kolikor narodna knjiga. V nesrečnih razmerah javnega življenja da je knjiga jedino sidro, katero narod reši pogina. Zato želi on, da bi tudi Slovenci stopili v kolo hrvatsko-srbske književnosti, kajti taka zaveza bi jim zagotovila narodno življenje in napredek, a Hrvatje in Srbi bi si po tem poti pridobili lepo število umnih sodelovalcev. Znanostna akademija pa naj bi postala središče, v katerem bi se shajali umni možje hrvatski, srbski, slovenski in bolgarski, da se posvetujejo, kako bi se na slovenskem jugu ustvarila jedna jedina književnost, ki bi obsezala vse stroke človeške znanosti.

V deželnem zboru leta 1861. je Strossmajer zopet za akademijo govoril navdušen govor, ki je domoljubna srca tako prešinil, da so ga v mnogo tisoč iztisih dali tiskati in ga razdelili mej narod. Deželni zbor je na to izdelal pravila znanostne akademije in obljubil jej je tudi letno podporo iz deželnih novcev. Toda ta zbor je bil razpuščen in še le l. 1863. je vlada akademijo „v načelu“ potrdila, a dne 4. marca 1866. je Nj. Veličanstvo odobrilo tudi njena pravila, ki so se v tem morala nekoliko izpremeniti.

Namen akademiji je samostalno preiskavanje na polji znanosti in umetnosti, in po tem se ona deli v štiri razrede, namreč 1) v zgodovinski in jezikoslovni, 2) v modroslovni in pravoslovni,

3) v matematični in prirođopisni in 4) v umetniški. Akademija ima svojega pokrovitelja in dva in trideset pravih udov, kateri izmej sebe volijo predsednika in dva tajnika. Častnih udov si akademija sme izvoliti največ šestnajst, dopisujočih pa kolikor hoče. Udje vsakega razreda si na leto dnij izvolijo svojega posebnega predstojnika. Konec vsacega leta je glavna skupščina in svēćana seja, a razven tega se udje vsak mesec po jedenkrat shajajo v skupno, a po dvakrat v razredno sejo. Kadar udje čitajo svoje znanstvene razprave, sme vsak omikan človek priti v akademijo poslušat. Ker bode delovanje akademije od leta do leta večje, trebalo bo tudi čim dalje, tem več novčnih pripomočkov. V ta namen določujejo pravila, da akademija sme za svoje potrebe potrošiti samo štiri petine obrestij, peto petino pa mora vsako leto dodajati glavnici, ki torej vedno raste. Po tem je tudi petina vsako leto večja. To jako modro naredbo posneli so Hrvatje iz pravil francoske znanostne akademije. Da bi akademiji takoj s početka olajšala njeno delovanje, prepustila jej je vlada muzealno knjižnico in vse muzealne zbirke, ki se vedno pomnožujejo, a odstopila jej je tudi hišo „narodni dom“.

Še bolje bomo sprevideli korist naše akademije, če se v kratkem ozremo na to, kar je ona doslej storila za višjo znanstveno omiko. Brž ko je Nj. Veličanstvo na predlog deželnega zbora potrdilo prve ude ter imenovalo vladiko Strossmajerja za pokrovitelja, a dr. Račkega za predsednika, in ko je bil tudi opravični red izdelan, jeli so se novi udje posvetovati, katerih del da naj se akademija najprej loti. Sklenili so, da se ima izdavat i društveno glasilo „Rad“, katerega se bode vsako leto tiskalo najmenj po četvero knjig. Priobčevale pa se bodo v „Radu“ učene razprave, književna naznanila in sploh vse, kar se tiče akademičnega življenja. Sklenili so na dalje, da se ima nabirati gradivo za veliki hrvatski slovar ali „rječnik“; da se imajo izdavat i spomeniki pisanega in narodnega prava južnih slovenskih dežel; in da naj se po malem pripravi kritično izdanje starih hrvatskih pisateljev, začēnši od XV. stoletja. Po teh pripravah bila je dne 28. julija 1867. prva svēćana akademijska seja, katere se je udeležilo tudi mnogo odličnih gostov s Slovenskega in Srbskega. Sam pokrovitelj je govoril slovesni govor, s katerim se je začelo redno akademično delovanje.

Ves duševni plod, ki ga je akademija do denašnjega dne obrodila, ločimo v dva velika oddelka, od katerih prvi obseza znanstvena

preiskávanja, drugi pa gradivo za poznavanje jezika, zgodovine, naravnega prava in prirodnih razmer južnih slovenskih dežel. Statistični pregled prvega akademičnega desetletja nam kaže, da je v prvih štiridesetih knjigah „Rada“ bilo tiskanih 238 znanstvenih razprav, od katerih je bilo 105 jezikoslovnih in zgodovinskih, 22 modroslovnih in pravoslovnih, 60 matematičnih in prirodnoslovnih, 9 nekrologov in 42 oznanil znanstvenih del. Ali denes je uže 54 knjig „Rada“ na svitem, in po tem se je zadnja tri leta tudi število učenih razprav pomnožilo. Razen društvenega glasila je akademija do današnjega dne izdala 12 knjig „Starin“, 11 knjig starih hrvatskih pisateljev, 11 knjig zgodovinskih spomenikov, 3 knjige juridičnih spomenikov, 17 knjig razne vsebine ter 1. zvezek velikega hrvatskega slovarja, o katerem je „Zvon“ v 2. številki prinesel obširno poročilo in priporočilo od g. Levstika. 109 znanstvenih knjig v trinajstih letih je gotovo obilen sad, katerega mora biti vesel vsak domoljub, bodi si Hrvat ali Slovenec. Pa to še ni vse, kar je akademija doslej storila. Nabirala je ves ta čas tudi pridno raznotere znanostne pripomočke ter je svojo knjižnico pomnožila na 18.118 knjig, a njen arhiv šteje uže 1.250 kodeksov, 15.000 pisem in 53 kartonov. Na akademične stroške je šlo več udov na znanostna potovanja v Dalmacijo, Dubrovnik in v Benetke. Da naša akademija tudi na tujem mnogo velja, kaže nam to, da je ona v zvezi s kakimi 80 učenimi društvi in zavodi po vsej Evropi, katerim daje svoje knjige v zameno. V najnovejšem času pa jej je došlo preprijazno pismo od francoskega ministra za nauk in bogočastje, kateri jo prosi, da bi tudi francoskemu naučnemu ministerstvu pošiljala svoje knjige v zameno. Akademija je to ponudbo radostno sprejela in takoj je iz Pariza dobila dragocenih knjig, kakeršnih si s svojimi dozdanjimi dohodki nikdar ne bi mogla omisliti.

Narodno kulturno življenje se je na Hrvatskem zadnji čas na vse strani tako lepo razcveto, da ni mogoče samo na jeden zavod misliti. Za akademijo in njeno znanostno delovanje zanima se skoraj samo učen svet, vendar pa jo tudi drugi domoljubi vedo ceniti ter se je zlasti v oporokah spominajo. Tako so jej n. pr. zadnja leta zapustili: Jakob Tilić 1000 gld., trgovec Anton Jakić 25.000 gld., gospa Viljelmína Šimatovičeva na Dunaji 3.000 gld., a Edvard pl. Kos, meščan v Koprivnici zapustil jej je hišo, gospodarska poslopja, zemljišča, vinograde in mnogo vina, kar se bode v kratkem prodalo.

Najbolj pa akademijo še zmirom podpira njen utemeljitelj in pokrovitelj vladika Strossmajer, ki jej vsak čas daje podpore za tisk kake knjige, a za veliki „rječnik“ obljubil je še posebe po 1000 gld. na leto, dokler bode živ.

Predaleč bi zašli, ko bi tu hoteli naštevati zasluge posameznih akademikov, katerih imena so itak znana po vsem slovenskem svetu. Vendar pa ne smemo zamolčati imena moža, ki je doslej najbolj povzdignil slavo naše akademije, a to je učeni njen predsednik g. dr. Rački, ki z bistroumnim svojim preiskavanjem od dné do dné bolj razpoja tmino, ki je pokrivala preteklost južnih slovenskih plemen. Zastonj so Hrvatje pol stoletja hrepeneli po zgodovini svojega naroda ter obetali darila onemu, ki bi jim jo spisal. Še le odkar dr. Rački z nepopisljivim trudom uže skozi trideset let vedno nove vire odkriva in razsoja, pokazalo se je v hrvatskeji književnosti sem ter tja kako delce o domačej zgodovini, dokler nam ni „Hrvatska Matica“ lani podarila prelepe Smičiklasove „povjesti Hrvata“. —

Mislimo, da bode „Zvonove“ čitatelje zanimalo, če jim povemo tudi imena onih Slovencev, katere jugoslovenska akademija šteje mej svoje. Prava uda sta dr. Janez Bleiweis in prof. Matija Valjavec, dopisujoča prof. Simon Šubic in prof. Franjo Erjavec, a častni ud je prof. dr. Miklošić na Dunaji. Razven teh sta prof. Boštjan Žepić in prof. Luka Zima s svojim književnim delom pospeševala namen akademije. Valjavec in Žepić sta vseh trinajst let akademičnega življenja nabirala gradiva za „rječnik“ ter ga največ nabrala. Prvi je po vrhu tega tudi napisal več učenih razprav v „Radu“, namreč o slovenskem komparativu, o slovenskem naglasu in o staroslovenskem imperfektu. Prof. Zima je najprej v „Radu“ priobčil razpravo o narodnej metriki, a letos je akademija izdala prelepo in obširno njegovo knjigo „Figure u našem narodnem pjesništvu“, ki nam kaže rezultate mnogoletnega truda učenega našega rojaka.

Iz tega kratkega pregleda vidimo, da je jugoslovenska akademija do zdaj marljivo orala znanostno polje, a da ni še nič storila za razvoj narodne umetnosti. Temu je marsikaj uzrok. Prvič ima Hrvatska še malo živečih umetnikov, a drugič akademija do zdaj še néma toliko dohodkov, da bi mogla skrbeti za drage pripomočke, katerih bi morala imeti, ko bi hotela kaj storiti za razvoj hrvatske umetnosti. Toda slavni njen pokrovitelj Strossmajer mislil je tudi uže na to. Odkar ga je božja previdnost posadila na škofovski prestol, nabiral

je po raznih evropskih razstavah slikarska dela najimenitnejših starejših in mlajših umetnikov, in nabral je dragoceno zbirko slik, ki ga stane že več sto tisoč goldinarjev. In to zbirko daroval je narodu svojemu t. j. jugoslovenske akademiji. Ali v vsem Zagrebu ni bilo prostora, kjer bi se takšna zbirka mogla dostojno shraniti. Tu se zopet pokaže „roka pomočnica“ našega vladike in dala je narodu 40 000 gld., da si more zidati poslopje, v katero bode shranil prelepi dar prvega svojega sinu. Hitro se je zopet po vsej deželi nabiralo, deželni zbor dodal je 80.000 gld., zagrebško mesto pa je preskrbelo lep prostor, ki je stal celih 40.000 gld. Slavni stavbeni umetnik Schmidt prišel je iz Dunaja v Zagreb in napravil je krasno osnovo za palačo, ki sem ti jo pokazal na Zrinskem trgu. Uže smo željno čakali trenutka, ko se bodo dragocene umetnine pripeljale iz Djakova in se bode slovesno odprl hram umetnosti. V tem se je 9. novembra 1880. strašno stresla zemlja pod nami in napravila je tudi v akademične palači toliko škode, da se galerija slik ne bode mogla ob določenem času odpreti. A vendar je ta zbirka umetnij in dom, v katerem bode shranjena, uže zdaj ponos vsakega omikanega Hrvata. Dokler se je palača še po malem vzdigovala od tál, videl si njej nasproti v šetališči pogostoma sedeti staro gospo. Ni mogla dočakati trenutka, ko se bode tudi Hrvatom odprla galerija, s kakeršno se do zdaj ponašajo le večji kulturni narodi, in uže je v duhu radostno stopala od slike do slike ter si blažila srce. Ali ni jej bilo sojeno dočakati srečne ure. Uže delj časa je nisi več videl na navadnem prostoru, nekega dne pa so zagrebški listi poročali, da je umrla vdova Ana Mirkovičeva ter da je vse svoje premoženje, t. j. 2.592 gld. zapustila zidanju akademijske palače.

Verske bajke na Dolenjskem.

Priobčuje J. Trdina.

(Dalje.)

11. Najstarejša in Bogu najbolj zoperna kletev je „šentaj!“ „Šentaj smo leteli!“ zakrohotali so se zavrženi angelji, ko so iz nebes pahneni prileteli v pekel.

12. Ko je začel Noe po božjem povelji tesati ladijo, nagajali so mu hudobni ljudje, kolikor so mogli. Kar je naredil po dnevi,